

MINNA SEPPÄNEN ja OUTI PALOPOSKI

Antiikin tekstien varhaisten suomennosten kontekstipiirteitä

1 Johdanto¹

1.1 Tutkimuskysymys ja tarkastelutapa

Kreikan- ja latinankielisen kirjallisuuden asema länsimaisen kirjallisuuden kivijalkana on perinteisesti taannut sille huomiota ja tuottanut myös kansankielisiä käännöksiä. Tämän artikkelin aiheena oleva antiikin tekstien varhainen suomennoshistoria kertoo Suomen tuolloisesta kielitilanteesta sekä kielten arvostuksesta ja rooleista sivistys-, kieli- ja kirjallisuushistoriassa. Antiikin tekstejä suomennosten lähtöteksteinä ylipäättään sekä sitä, mitä tekstejä käännettiin ja miten, on toistaiseksi tutkittu varsin vähän (ks. kuitenkin Kivistö–Riikonen 2007). Näihin asioihin perehtyminen syventää ymmärrystämme suomentamisen varhaishistoriasta ja 1700–1800-lukujen ylijarajaisesta kulttuurista, jossa kansallista kulttuuria rakennettiin paljolti muualta tulleilla elementeillä.

Antiikin teksteillä tarkoitetaan tässä kreikan- ja latinankielisiä sekulaareja tekstejä kreikkalais-roomalaisen antiikin ajalta; saman kulttuuriipiirijatkumon edustajina niitä on mielekästä tarkastella yhdessä.² Myös niiden asema kulttuurisina peruskivinä on ollut pitkään vakaa: eurooppalaisessa kontekstissa klassisen antiikin kielten ja taiteiden tuntemus on ollut sivistyksen keskeinen tuntomerkki.

Käsitlemme tässä artikkelissa antiikin tekstien kääntämisen ”arkeologisia” kysymyksiä (ks. Pym 1998, 5): mitä suomennettiin ja jätettiin suomentamatta, missä ja miten käännöksiä tuotettiin ja levitettiin, ketkä näitä suomennoksia tekivät, milloin ja millaiseen

1 Kiitämme Jaana Vaahteraa ja arvioijia erinomaisista kommentteista käsikirjoitukseen. Outi Paloposki kiittää lisäksi Uppsalan yliopiston Swedish Collegium for Advanced Study -kollegiumia (SCAS), jossa hän toimi tutkijana käsikirjoituksen työstämisen aikana.

2 Uutta testamenttia sekä muita kristillisiä tekstejä ei tässä yhteydessä käsitellä niiden kulttuurisen erityisyyden takia.

tilanteeseen käännökset ilmestyivät sekä millaisia vaikutuksia tekstien kääntämisellä oli. Huomiomme kohteena ovat erityisesti yksittäisten käännösten historiallinen ja kulttuurinen konteksti, suomentamisen ja julkaisemisen motivaatiotekijät, käännösratkaisujen kommentointi sekä käännöksiin kohdistuneet odotukset.

Ennen 1800-lukua suomennoksia antiikin teksteistä julkaistiin hyvin vähän, eikä niillä näytä olleen myöhemmän keskustelun valossa paljoakaan vaikutusta. Varsinaisesti suomennostoiminnan voi katsoa näiden tekstien osalta alkaneen 1830-luvun alussa; tarkastelemme sen kehittymistä noin vuosisadan puoleenväliin saakka. Tarkastelujaksollamme ei ehdi olla kyse kokonaisista teoksista, vaan kulloiseenkin julkaisukontekstiin – sanomalehden palsta, akateeminen julkaisu, sivistävä lukemisto – sopivan mittaisista otteista. Taustoitamme ajanjaksoa kuitenkin esittelemällä myös varhaisempia suomennoksia, koska kreikan- ja latinantaito ja niiden arvostus muodostavat aikakausien yli yltävän jatkumon ja näin ollen taustan suomennostoiminnalle.

1.2 Klassisten kielten osaajat 1800-luvulla

Oppikoulun ja yliopiston painotusten tuloksena näissä opiskelleilla oli pääsääntöisesti ainakin latinan, useassa tapauksessa myös kreikan taitoa. Latinalla oli koulutuksessa pitkään erityisasema: sen opiskelun käsitettiin olevan monella tavoin pedagogisesti välttämätöntä (ks. Seppänen ja Tunturi 2019), vaikka modernien kielten – mukaan luettuna äidinkieli – sekä luonnontieteiden merkitys opetussuunnitelmissa olikin noussut voimakkaasti keskusteluun. Latinan kieli oli koulussa opittavien vieraiden kielten joukossa ensimmäinen ja säilytti huomattavan tuntimääränsä suurimmassa osassa oppikouluja läpi 1800-luvun (ks. Hanho 1955; Kiuasmaa 1982). Latinalla oli myös käyttöä Turun Akatemiassa, myöhemmin Helsingin Aleksanterin keisarikunnan yliopistossa. Kreikan kieltä opiskeltiin pienempiä määriä; kuitenkin kreikkalaista kirjallisuutta yleisesti pidettiin latinankielistä kirjallisuutta korkeatasoisempana, ja sen merkitystä länsimaisen sanataiteen kehityksessä siten olennaisena (Seppänen–Tunturi 2019). Antiikin kirjallisuudella oli siis erityisasema vieraskielisen kirjallisuuden joukossa: sitä tuki sekä latinan kielen hallitseva asema kieltenopetuksessa että kreikkalaista kirjallisuutta kohtaan tunnettu kunnioitus. Koulujen tarpeisiin suomentamisesta ei kuitenkaan vielä ollut kysymys, sillä suomenkielinen oppikoulutus sai alkunsa vuonna 1858 Jyväskylässä. Ensimmäinen koulukäyttöön suunnattu suomennos, Cornelius Nepoksen *Jalojen sankarien elämäkertoja* ilmestyi pari vuotta ennen tätä. Voidaan sanoa, että ylipäätään antiikin kielistä suomentaminen perustui siihen, että potentiaalisen lukijakunnan – suomenkielisen sivistyneistön ja sellaiseksi pyrkivän – ajateltiin osaavan arvostaa suomennosten lähtötekstejä ja tuntevan ainakin periaatteellista kiinnostusta niitä kohtaan. Keskeiseksi suomentamistoiminnan motiiviksi nousee myös suomen kielen kehittäminen. Keskustelu kääntämisestä onkin osa suomen kieltä ja sen normeja koskevaa keskustelua (ks. Paloposki 2007; Sorvali–Häkkinen 2007). Käännökset muodostivat pitkään valtaosan suomenkielisistä teksteistä ja ne myös toimivat usein alkuperäisten suomenkielisten tekstien malleina. Niinpä niistä myös keskusteltiin runsaasti, ja tämän keskustelun kautta voi hahmotella syntyneissä olevia kielinormeja (Laitinen 2004; Nordlund 2004; 2018).

Klassisten kielten vahva asema koulutuksessa näkyi kääntäjien kielitaitona: siinä missä monet 1800-luvun suomennokset oli tehty välikielen – yleensä ruotsin tai saksan – kautta (Paloposki 2007, 107), klassisista kielistä käännettiin suoraan, joskin suomentajat saattoivat hyödyntää muille kielille jo tehtyjä käännöksiä. Alkukielestä kääntämistä ei sinänsä pidetty suoranaisena vaatimuksena ennen 1800-luvun loppupuolta (Ivaska–Paloposki 2018, 36). Merkittävää on myös se, että koulutusjärjestelmä tuotti ainakin lähtökielen osalta kykeneviä kääntäjiä, mutta myös niitä, joilla oli edellytykset arvioida suomennoksen laatua. Tarkastelemisamme alkuvaiheissa kyse ei ole juurikaan kaupallisesti julkaistuista teoksista, vaan usein jonkinlaisista näytteistä, joissa ei niinkään välttämättä pyritä esittelemään antiikin auktorin, vaan osallistumaan keskusteluun suomen kielen kehittämisestä. Arvioita näistä ei ilmestynyt yhtä säännönmukaisesti kuin myöhemmistä julkaisuista. Myöskään kääntäjien ammattikuntaa ei vielä ollut; kääntäminen oli kuitenkin keskeistä kaikelle kirjalliselle toiminnalle. Tehtävien ja toimenkuvien ollessa eriyttämättömiä samat ihmiset toimivat moninaisissa rooleissa kirjallisella kentällä: toimittajina, kääntäjinä, kieliopintekijöinä, kirjailijoina (Paloposki 2004, 66; 2016).

1.3 Kirjat ja kirjallisuus 1800-luvulla

Uskonnollinen kirjallisuus dominoi suomenkielisiä, varsin vaatimattomia kirjamarkkinoita aina 1830-luvulle asti, jolloin muun muassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aloitti kustannustoimintansa; vielä pitkään tämän jälkeenkin valtaosa painetusta suomenkielisestä kirjallisuudesta oli uskonnollista (Hakapää 2004, 26–27; Häkkinen 2007b, 162; Sulkunen 2007). Uskonnollinen kirjallisuus oli myös sitä, mikä parhaiten möi (Nuorteva 1983, 216). Sekulaarit antiikin tekstit joutuivat luomaan oman paikkansa muiden tekstien joukossa, eikä niiden määrä koskaan noussut kovin suureksi muista kielistä käännettyihin verrattuna. Ne eivät olleet hyöty- eivätkä uskonnollisia tekstejä – eivätkä ne myöskään tarjoutuneet alullaan olevan kaunokirjallisen lukuhulun kohteiksi (lukuhulun käsitteestä ks. Mäkinen 1997).

Varsinaisista kirjamarkkinoista voi oikeastaan modernissa mielessä puhua vasta 1860-luvulta lähtien (Niemi 1996, 8). Antiikin kirjallisuuden suomentamisessa ei kuitenkaan varhaisen suhteellisen innostuksenkaan vuosina ollut kyse markkinavetoisesta toiminnasta; joka tapauksessa jonkinlainen volyyminjälki jää kirjallisuushistoriaan vasta nimenomaan 1860-luvulla, jolloin ensimmäiset kokonaiset teokset antiikista suomennettiin. Tuolloin ilmestyi nopeaan tahtiin (1865–1866) oululaisen Barckin kustantama sarja *Romalaista kirjallisuutta*, joka oli suunnattu koululaisten käyttöön. Tätä edeltävän vuosikymmenen suomennostoimintaan vaikutti hillitsevästi asetus, joka kielsi muun kuin uskonnollisen ja taloudellisen kirjallisuuden julkaisemisen suomeksi (ks. esim. Kovala 1996, 43).

Antiikin teosten suomennosten lukumäärän vähäisyydestä kertoo sekin, että määrällisissä yleisesityksissä 1800-luvun suomennoksista antiikin teoksia ei ole missään mainittu omana luokkana, vaan ne ovat joko kategoriassa ”muu” (Kovala 1992, 193) tai niitä (kuten muitakaan vähän suomennettuja kirjallisuuksia) ei mainita ollenkaan (Sevänen 2007). Toistaiseksi laajimman antiikin suomennoksia käsittelevän katselmuksen

(Kivistö–Riikonen 2007) pääpaino on sisällöllisessä, ei määrällisessä tarkastelussa. Skandinaavista kirjallisuutta suomennettiin 1800-luvulla eniten: 194 teosta Kovalan mukaan ja määrä nousi tasaisesti vuosisadan loppua kohti; myös saksalaisia teoksia suomennettiin enenevässä määrin (135 teosta) (Kovala 1992, 193). Ainoat muut kielet, joista Kovalan tilastoihin on laskettu ilmestyneet julkaisut, ovat ranska (73) ja englanti (129 teosta). Näihin lukuihin verrattuna antiikin teosten määrä oli todella vähäinen. Se vuosikymmen, jolla antiikin teokset ovat ensimmäistä kertaa laajemmin esillä, 1860-luku, ei muutoin vielä ollut suomennosten kannalta mikään runsas vuosikymmen (yhteensä 34 teosta), vaan suomennosten määrä alkoi nousta merkittävästi ja eksponentiaalisesti vasta 1870-luvulta lähtien (mt.).

Vaikka antiikin kirjallisuutta arvostettiin, monet aikalaikirjoittajat kuitenkin katsoivat, että ensin oli syytä kääntää uudempia teoksia. Tämä näkyy myös käännostilastoissa. Snellman ehdotti jo vuonna 1844 *Saimassa* suomennettaviksi aikalaikirjailijoita ja muutamia vuotta myöhemmin *Kallavedessä* varhempaa kirjallisuutta, mutta ei antiikin tekstejä. Snellman halusi huomioida ”suuren yleisön” maun: ei hyvän arvoa vähennä se, että parempaakin voisi julkaista (Snellman 1848). Myöhemmin esimerkiksi Kaarlo Forsman – joka itse kunnostautui kreikkalaisen kirjallisuuden suomentajana 1870-luvulta lähtien – oli sitä mieltä, että oli synnyttävä yleisö ja lukijoille annettava kevyempää ravintoa ennen kuin pystyttiin siirtymään tukevaan ruokaan (ks. esim. Forsman 1876, 102). 1840-luvulla puhuttiin suorastaan ”romaanikiihkosta” (esim. Mäkinen 1996, 32–34) – tähän ei antiikin kirjallisuuden suomentamisella pystytty eikä tietävästi edes pyritty vastaamaan, vaikka joitakin laajahkoja, viihteellisiä – usein romanttisia – proosakertomuksia antiikista onkin säilynyt.

2 Varhaisten suomennosten kontekstipiirteitä

2.1 Ruotsin vallan aika: satunnaiset suomennokset

Uskonnollinen kirjallisuus oli Ruotsin vallan aikana hallitseva tekstilaji, eikä esimerkiksi maallisen runouden suomennoksia juuri ilmestynyt (Häkkinen 2007a, 28). Klassisen antiikin teokset jäivät näin miltei kokonaan paitsioon. Varhaisin tunnettu suomennos, joka pohjautuu antiikista peräisin olevaan tekstiin, on vuodelta 1616. Kyseessä on Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherrana toimineen Thomas Georgiin käänнос *Yxi historia Hierusalemin surkiasta häwijtöxest lyhyest käsitetty. Roodzin kieleste soomen kielexi kääty* teoksesta *Een historia om Jerusalems jemmerligha förstörning*, joka puolestaan on (osa) ruotsinnois Flavius Josefuksen juutalaissotien historiaa käsittelevästä kreikankielisestä teoksesta. Suomentamisen motivaatio on selkeästi uskonnollinen, vaikka alkuperäinen teksti itsessään ei sitä ole. Thomas Georgiin suomennos oli tehty välikielen kautta, ja selaisena se jää harvinaisuudeksi antiikin kirjallisuuden suomennosten joukossa.

Harvinaisuudeksi Thomas Georgiin suomennos jäi muutenkin varsin pitkäksi aikaa. Koko 1700-luvun aikana ei varsinaisesti julkaistu ainoatakaan suomennosta, jonka

alkuteos olisi yksiselitteisesti ollut jokin antiikista peräisin oleva teos kokonaisuudessaan. Lähimmäksi päästiin Aisopoksen eläinsaduilla, joita versioitiin suomeksi useitakin kertoja, mutta kyse ei ollut käännoksistä vaan mukaelmista. Varhaisin tunnettu versio on J. H. Hoppiuksen (k. 1757); mutta nämä mukaelmat julkaistiin vasta 1873 *Kirjallisessa Kuu-kauslehdessä*. Julkaisija ja tekstin kommentoija oli tuolloin Julius Krohn, ja häntä motivoi lähinnä kiinnostus Hoppiuksen käyttämää suomen kieltä kohtaan (Krohn 1873; ks. Ruopila 1963, 164). Varhaisin varsinainen julkaisu on siten Henrik Achreniuksen (1777) *Kaxi neljättä kymmendä satua, suomalaisiin runoihin kääty vuonna 1775*. Otsikosta ilmenee, että kyse on käännoksestä; muutoin pohjana olleeseen teokseen ei viitata lainkaan. Käännökset eivät pyri uskollisuuteen, sillä Achrenius liittää mukaan kristillisiä aineksia heti esipuheesta lähtien. Esipuhe kertoo myös teoksen käyttötarkoituksen: lue huviksesi, mutta ota opiksesi. Tällainen lukijan ohjeistus oli kuulunut elimellisenä osana faabelikokoelmiin jo Phaedruksen Rooman keisariajalla laatimasta Aisopos-latinannoksesta lähtien. Tässä yhteydessä myös alun perin mitattomat faabelit olivat saaneet runopuvun, jota Achrenius myös noudattaa; mukaelma-käännös on siis lähinnä Phaedrusta.³ Faabelien anti käsitettiin universaalisti päteväksi moraalisisessa mielessä, eikä erityisen tärkeää olekaan, että kyse on antiikista peräisin olevasta tekstistä; myös Jean La Fontainen (1621–1695) faabelien suosio kertoo tästä. Christfrid Ganander (1784) puolestaan suomensi n. 150 faabelia otsikolla *Uudempiä Uloswalituuta Satuja*. Näistä vain osa on käännetty latinasta; tekijän oman ilmoituksen perusteella suoraan kreikasta käännettyjä ei ole lainkaan. Näiden kertomusten universaaliksi ymmärrettyä luonnetta heijastelee sekin, että myös Elias Lönnrot julkaisi *Mehiläisen* vuosien 1836–37 numeroissa säännöllisesti ”Satuja”, jotka pohjautuivat antiikinaikaiseen materiaaliin; pääsääntöisesti näissä ei kuitenkaan ole mitään viittausta alkuperäisteksteihin (ks. Maliniemi–Nivanka 1832, 287).

Yhteistä kaikille ennen 1800-lukua julkaistuille suomennoksille antiikin teksteistä on kiinteän suhteen puuttuminen lähtö- ja kohdetekstin välillä. 1800-luvulle tultaessa erotuu muutamia selkeitä kehityslinjoja. Julkaisutoiminnassa alkaa hahmottua jonkinlaista suunnitelmallisuutta, julkaisufoorumit runsastuvat ja muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kyse on aiempaa selkeämmin suomennoksista, joissa alkuteos huomioidaan.

2.2 Runopaloja lehdistössä 1820–1840-luvuilla

Sanomalehdissä julkaistiin satunnaisia suomennosotteita antiikin runoudesta 1820-luvulta lähtien, jolloin myös sanomalehdistö laajentui Turusta Helsinkiin, Viipuriin ja Ouluun (Tommila 1988, 247). Runopalat toimivat elähdyttävänä palstantäyteenä lehdistä, joiden lukijat eivät ensisijaisesti odottaneet sanomalehdistöltä nopeaa tiedonvälitystä

3 Achreniukselta tunnetaan myös suomennos Ovidiuksen rakkauselegiasta (*Amores* 1.5), joka on kuitenkin säilynyt vain käsikirjoituksena (Virrankoski 2000) eikä siis tuolloin levinnyt laajemmin; vuonna 2003 se julkaistiin Matti Piispan toimittamassa Achreniuksen runojen kokoelmassa. Kyseessä on hyvin vapaa suomenkielinen versio Ovidiuksen eroottisesta runosta. Achreniuksen kieli on väkevää ja ilmeikästä suomea (kalevalamitasta ja tekstin suhteesta Ovidiukseen ks. Kivistö–Riikonen 2007, 29).

vaan kaunokirjallista antia; sisältö vastasikin sikäli paremminkin aikakauslehtien sisältöä. Sensuurikäytännötkin hankaloittivat uutisten toimittamista, ja myös kaunokirjallisuuden kanssa oli vaikeuksia. (Tommila 1988, 102, 247). Runojen suomentajat jäävät anonyymeiksi. Ensimmäiset julkaistut latinasta suomennetut runot nähdäänkin lehdissä: esimerkiksi *Turun Wiikko-Sanomien* (1823) julkaisi Horatius-runosuomennoksen ja *Morgonbladet* (1846) kaksi Ovidius-suomennosotetta, jälkimmäiset nimimerkillä –ck. Näistä ensin mainitun eli Horatiuksen oodin (2.16) suomennoksen kohdalla on siihen liittyvän esipuheen perusteella kyse oppineesta kokeilusta: onnistuuko suomen sovittaminen alkuperäiseen runomittaan? Esipuheen laatijana Haapanen (1926, 38–39) pitää Reinhold von Beckeriä, joka sittemmin esitteli tavujen laajuutta koskevaa kantaansa myös suomen kieliopissaan. Runon yhteydessä annetaan jopa sen mitan metrinen kaava, mikä on omiaan korostamaan runon varsinaisen sisällön sekundäärisyyttä; kouluja käyneelle lukijakunnalle runomitta on ollutkin aivan tuttu asia, ja huomionarvoiseksi sen on tehnyt käännöksen kieli, suomi. Tämä heijastelee hyvin varhaisen suomenkielisen lehdistön keskeistä tehtävää, suomen kielen kehittämistä (Tommila 1988, 204).

Mukaelperinnekin eli edelleen, mistä hyvänä esimerkkinä voidaan mainita *Oulun Wiikko-Sanomissa* (3.1.1829 no 1) julkaistu 24 säkeen mittainen runo, jonka ilmoitetaan olevan kreikasta suomennettu ”satu”. Vihje johtaa hieman harhaan, sillä kyseessä on alun perin vain parin rivin mittainen suorasanainen vitsi (no 2) tunnetusta kreikkalaisesta, noin 300-luvulle jaa. ajoitetusta *Filogelos*-vitsikokoelmasta. Vitsiä on tässä siis laajennettu alkuperäisestä, joskin itse idea on ennallaan. Tavoitteena lienee ollut alkuperäistä huvittavampi asu, missä voidaan sanoa eppistyyppisen paisuttelun myötä onnistutunkin (”Täällä hullu huppuroitti / pahon melskasi polonen / heti pääsi hätä ääni”). Tämän suomennoksen voi sikäläkin katsoa edustavan Achreniuksen aikaista traditiota, että sen runomitta ja laajuus ovat vastaavat. Temaattinen yhteys (mihin kirjoittajakin viittaa puhuesaan ”sadusta”) on niin ikään olemassa, mistä kertoo myös se, että Aisopos ja *Filogelos* linkittyvät jo alkuperäistekstin tasolla: käsikirjoitustraditiossa on useita esimerkkejä näiden tekstien sijoittamisesta samaan käsikirjoitukseen (Fornaro 2006).

Kaikkiaan käy ilmi, että antiikin runosuomennosten julkaisutoiminta ei ollut erityisen vilkasta, vaikka on havaittavissa, että esimerkiksi juuri *Oulun Wiikko-Sanomiin* runot kuuluivat melko olennaisenakin osana, samoin jossain määrin *Turun Wiikko-Sanomiin* ja *Sanan Saattajaan Wiipurista*. Alkuperältään suomalaiset runot saivat lehdistössä ymmärrettävistä syistä varsin paljon huomiota käännösrunouden kustannuksella, sijoittuahan esimerkiksi *Kalevalan* ja *Kantelettaren* julkaisu näihin vuosikymmeniin.

2.3 *Gottlundin* Otava eli suomalaisia huvituksia (1828–1832): *Homeroksen*, *Anakreonin* ja *Sapfon*

Sanomalehtien satunnaisia runosuomennosjulkaisuja suunnitelmallisemmin antiikin runouden kääntämiseen suhtautui Carl Axel Gottlund (1796–1875), jonka omakustannejulkaisussa *Otava eli suomalaisia huvituksia osa I* ilmestyi *Keännöksiä Homeruksesta – ote Iliasta* 6. laulusta – vuonna 1828. Aluksi Gottlund (1828, 229–230) erittelee Homeroksen

merkitystä maailmankirjallisuudessa: tämä on käytännössä kaikkien aikojen paras runoilija, jonka tekstiä ainoastaan ”suomalaisilla ja lappalaisilla” ei ole tähän saakka ollut mahdollista lukea omalla kielellään; Homeroksen anti ihmiselle on hyveen esittäminen luonnollisesti ja elävästi. Gottlund esittää (1828, 237) käännöstyönsä alustukseksi myös periaatteensa: lähtötekstin orjallisen seuraamisen sijaan hän on pyrkinyt suomennoksessa luontevuuteen. Samalla hän myöntää, että vikoja ja virheitä on jäänyt: kyseessä on ”ensimmäinen koetus aivan äkinäisellä ja vaikealla tiellä, kussa ei löyvyk yhtä polkuakaan astuaksein”. Pioneerityötä Gottlund on tehnyt paitsi suomen kielen osalta, myös runomitan soveltamisessa; molempiin hän pyytää lukijalta suopeaa suhtautumista (mt., 237–240). Gottlund olikin ensimmäinen, jonka suomenkielinen sovellutus kreikkalaisesta daktyylisestä heksametristä, homeerisesta runomitasta, levisi laajempaan tietoisuuteen. Lisäksi *Otavan* I osassa oli sivun verran kreikkalaisen naisrunoilija Nossiksen lyriikkaa; lyriikan parissa Gottlund jatkoi laajemmassa mittakaavassa *Otavan* toisessa osassa, joka ilmestyi vuonna 1832. Tähän sisältyi *Keännöksiä Anakreonista* sekä *Keännöksiä Sapphosta*. Gottlund (1832, 125–126) perustelee taaskin runoilijoiden valintaa näiden laadulla: Anakreonia hän toteaa pidettävän yleisesti parhaana ”viinan ja rakkauen” runoilijana. Myös Sapfon runoilijanlaatua Gottlund (1832, 163–164) kiittää. Gottlund havainnoi lisäksi, että kun Anakreonia on hänen laulujensa luonnollisuuden, kauneuden ja vilpittömyyden vuoksi käännetty paljon muihin kieliin, eivät lopputulokset ole aina olleet onnistuneita – omaakin käännöstyötään Gottlund kommentoi jälleen itsekriittisesti (mt., 126): ”Koska Suomenkieli on vielä minullakin liiaksi kankea, ja tähän laulu-loatuun aivan sopimatoin, niin olemme myö toimittaaksemme ottaneet, yhtä työtä, joka ei suonkaan ouk kosta meillen tuottava.” Klassisesti koulutettua lukijakunnan osaa palveli se, että Anakreonin lauluista yksi on painettu *Otavaan* myös kreikaksi. Gottlund siis rohkeni asettaa myös kreikantaitonsa suoraan tarkasteltavaksi. Alkukielistä kreikkalaista runoutta saattoi kyllä löytyä monen lukijan hyllystä esimerkiksi opiskelukäyttöön tarkoitettujen ns. khrestomathia-lukemistojen muodossa. – Näiden suomennosten lisäksi Gottlund oli aikonut julkaista Bionin runon *Otavan* kolmannessa osassa, jota hän ei kuitenkaan koskaan ehtinyt toimittaa valmiiksi (käsikirjoituksista koostettu painos julkaistiin vuonna 1929 *Otavan* satavuotismuistoksi; Gottlund 1929).

Gottlund oli ruotsinkielinen innokas suomen kielen harrastaja, jonka omintakeinen suomi sai paljon kritiikkiä; hänen ajatuksensa kielivarianttien tasa-arvosta olivat aikanaan radikaaleja (Lauerma 2004, 152–155; Sulkunen 2004, 68). Gottlund ajatteli, että eri murteista kehitettäisiin useita eri kirjakieliä, kuten muinaisessa Kreikassa. Gottlundia ajoi ennen muuta palava innostus suomen kielen vaalimiseen ja kehittämiseen. Hän pyrki valitsemaan aiheet aikakauskirjaansa siten, että mukana olisi monipuolisesti ja runsaasti sellaista, mikä on sekä hauskaa, hyödyllistä, historiallisesti totta että kaunista, jotta mahdollisimman monet ikään ja sukupuoleen katsomatta lukisivat hänen ”huvituksiaan” (Heikinheimo 1930, 165). Gottlundin tavoite oli ymmärrettävä: sivistyneistölle tarkoitettua suomenkielistä kirjallisuutta ei oikeastaan ollut. 1820-luvulla sivistyneistön suomen kielen taito oli lisäksi yleisesti ottaen ollut heikkenemässä, ja jopa halveksuntaa ilmeni

(mt., 169–170; Pulkkinen 1999, 116). Kuitenkin Gottlund onnistui *Otavallaan* vetoamaan nimenomaan sivistyneistöön: tilaajat edustivat pitkälti korkeakoulutettua väestönosaa, kuten lakimiehiä, hallintovirkamiehiä, pappeja, opiskelijoita ja tiedepiirejä (Pulkkinen 1999, 118–119). Näistä valtaosa oli sellaisia, jotka olivat vähintään oppikoulussa opiskelleet kreikkaa, mutta jotka tuskin olivat koskaan päässeet opinnoissaan lyriikkaan saakka lukuun ottamatta ehkä niitä, jotka jatkoivat kreikan opintojaan yliopistossa; Gottlund saattoi siis ehkä olettaa kiinnostusta olevan.

2.4 Akateemiset suomennokset: maisterinväitöskirjat 1832–1841

Gottlundin julkaisutahti hiipui *Otavan* osalta jo 1830-luvun alkupuolella taloudellisiin vaikeuksiin, mutta antiikin kirjallisuuden suomentaminen oli joka tapauksessa saatu alulle. Se jatkui seuraavina vuosina Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa, joskaan volyyymi ei noussut kovin suureksi. Jo Turun Akatemian dissertaatioissa oli loppuaikoina harrastettu ruotsintamista klassisista kielistä (Kajanto 2000, 289–290; Akujärvi 2014); tämä käytäntö laajeni nyt myös suomentamiseen. Vuodesta 1832 lähtien ilmestyi kreikkalaisesta kirjallisuudesta joitakin suomennoksia *pro exercitio*- eli maisterinväitöskirjoina. Varhaisimmat näistä olivat vuonna 1832 vain parin viikon välein puolustetut Erik Alexander Ingmanin *Iliaan* 1. laulun alkuosan suomennos ja Wolmar Styrbjörn Schildtin (myöh. Kilpinen) suomennos Ksenofonin *Anabasis*-teoksesta (1. kirjan kaksi ensimmäistä lukua); väittelijät olivat läheisiä toveruksia (Hirvonen 2006).

Maisterinväitöskirjoissa varsinaisena kirjoittajana oli yleensä praeses, ja itse väittelijä vain puolusti työtä. A. W. Ingman, yksi väitelleistä, toteaa kuitenkin E. A. Ingmanin ja Schildtin väitöksistä *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* (1871, 220) näiden olleen heidän itsensä laatimia; tämä näyttää koskevan kaikkia neljää vastaavaa suomennosväitöskirjaa. Näistä myöhemmät olivat siis Anders Törnuddin Sofokleen *Oidipuksen* 150 ensimmäistä säettä (1837) ja E. A. Ingmanin nuoremman veljen, yllä mainitun Anders Wilhelm Ingmanin Thukydidēs-osasuomennos (1841). Molemmat mainitaan väitöskirjojen otsikoissa suomennosten *auctoreina*, ei siis pelkkinä respondentteina. Intoa oli taatusti, taitoa vaihtelevasti, mitä tulee kohdekieli suomeen. Nuoremman Ingmanin kielitaidon laadusta kertonee se, että kun hän muutaman vuoden kuluttua raportoi kokemuksistaan suomen käyttäjänä savolaisessa seurakunnassa, hän joutui toteamaan, että hänen akateemisesta suomestaan paikalliset ymmärsivät tuskin puoliakaan (Sulkunen 2004, 52).

Näiden suomennosten kieli sekä niihin liittyvät esipuheet ja selitysosiot ovat kaikki käytännössä viittauksia vallitseviin kielioloihin. Esimerkiksi E. A. Ingmanin Homeros-suomennoksessa hyödynnetään rohkeasti eri murteiden muotoja sen mukaan, mitä runomitta vaatii. Tämä sopii hyvin lähtötekstin henkeen: homeerinen kieli on ottanut aineksiään useista eri muinaiskreikkalaisista kielimuodoista siten, että tuloksena on kieli, jollaista tuskin missään on sellaisenaan koskaan puhuttu, siis taidekieli (ks. esim. Viljamaa 2010, 34–35). Ingmanin voidaan nähdä allekirjoittavan Henrik Gabriel Porthanin ajatuksia: hän oli esittänyt *De poësi Fennica* -dissertaation 2. osassa (Porthan 1768, 54; ks. myös Lauerma 2004, 137–138) suomalaisten olevan verrattavissa kreikkalaisiin siinä, että murteiden

moninaisuus ja turmeltumattomuus mahdollistavat niihin turvautumisen niin proosassa kuin runossakin. Eri murteita on myös mahdollista sekoittaa samassa tekstissä. Koko väitöskirjansa tärkeimmäksi seikaksi Ingman nostaa runomitan; muita seikkoja hän ei juuri esipuheessa käsittelekään lukuun ottamatta lyhyttä huomiota murteellisten sanojen käytöstään.

Schildtin Ksenofon-suomennos puolestaan on huomattavan itämurteinen (esim. s. 7–8: ”Tämä toas heti palattuansa hätäytettynä ja solvattuna mieltii, mitenkä peästä ole-masta koskaan enee veljensä vallassa, ja, jos taitasi, hallihtemaan sen siaan”). Esipuheessaan Schildt puhuukin savo-karjalaisesta murteesta, jota hän itselleen läntistä suomea tutumpana haluaa tuoda tunnetummaksi. Lisäksi Schildt esittää poikkeavansa normista eli Raamatun suomentajien ratkaisuisista persoonapronominien käytössä (näitä ei läheskään aina tarvita, koska verbin persoonapäätte ilmoittaa tekijän) ja perustelee myös tapaansa taivuttaa erisnimiä sekä niiden kirjoitusasua. Schildt näyttää tässä noudattelevan praeses Reinhold von Beckerin ajatuksia: tämän intresseissä oli kehittää kirjakieltä tuomalla siihen mukaan enemmän aineksia itämurteista, jotta kirjakieli kehittyisi ja tulisi säännöllisemmäksi (Lauerma 2004, 145–149). Von Beckerin ajatukset olivat jo herättäneet runsaasti keskustelua (Impivaara 1914, 48), eikä keskustelu suinkaan ollut vielä ohi. Niin ikään ns. pipliasuomeen olemassa olevana kirjakielenä viittaaminen esipuheessa korostaa murteiden taisteluasemaa – olihan vuoden 1776 raamatunkäännös rakentunut länsimurteille (Lauerma 2004, 147).

Törnuddin Sofokles-suomennosväitöskirjaan liittyvä lyhyt latinankielinen esipuhe on lähinnä apologia (mottonakin on Ovidius-sitaatti *ut desint vires, tamen est laudanda voluntas*, ”vaikka kykyjä puuttuu, on tahto kiitettävä”) eikä siinä juuri pohdita runomitan suomeen sovittamisen haasteita konkreettisesti, toisin kuin vanhemman Ingmanin väitöksen esipuheessa, jossa käsittely on perusteellista. Joka tapauksessa Törnuddkin nostaa nimenomaan runomitan soveltamisen suomen kieleen väitöksen merkittäväksi anniksi. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun kreikkalaista tragediaa ja sen mittoja (tässä kylläkin vain dialogin jambista trimetriä – kuoro-osuuksien metrisesti monimutkaisempia osuuk-sia ei ole mukana) käännettiin suomeksi.

Väitöskirjasuomennosten osalta kansalliset pyrinnot ovat selkeimmin esillä nuoremman Ingmanin Thukydides-suomennoksen esipuheessa, jossa ei ollut tällä kertaa tarpeen keskittyä runomittaan, kun kyse on proosateoksesta. Varsinaista akateemista latinankielistä esipuhetta edeltää isänmaallinen, suomen kielen asian tärkeyttä korostava kehotuspuhe väittelijän opiskelutovereille. Päällimmäiseksi suomennostyön motivaatioksi nousee rakkaus isänmaata ja suomen kieltä kohtaan, ja samat teemat nousevat esiin myös apolo-geettissävyyisessä latinankielisessä esipuheessa. Lopun *adnotanda*-osiossa käy puolestaan selväksi, että teos on kannanotto ns. murteiden taistelussa. Tässä suomentaja haluaa seuraata Lönnrotin *Mehiläisessä* viitoittamaa tietä. Suomennoksessa ei sitouduta mihinkään tiettyyn murteeseen, vaan käytössä on yhteinen aines.

Akateemisten käännöstöiden tarkoituksena oli tuottaa tekijälleen oppiarvo. Muut funktiot jäivät väistämättä toissijaisiksi, vaikka niitä esipuheessa olisikin tuotu esille.

Manifestiluonteisina tapahtumina väitökset tietysti olivat laajassa katsannossa osa kirjakielen ja kirjallisuuden kehittämisen prosessia. Vanhemman Ingmanin väitöskirja vuonna 1832 oli ensimmäinen hyväksytty suomenkielinen väitöskirja, vaikkakin vain maisteritasoin; ensimmäiset suomenkieliset tohtorinväitöskirjat hyväksyttiin vasta vuonna 1858. Kaikki neljä mainittua väittelijää kuuluivat Pohjalaiseen osakuntaan, jossa liikehdintä suomen kielen asian puolesta oli yleensäkin kiivasta, joskaan ei aina tuloksekasta. Väitökset asettuvat siten osaksi 1830-luvulla tapahtunutta suomen kielen arvostuksen nousua ja herättivät runsaasti huomiota ja innostusta etenkin ylioppilaiden keskuudessa; kyse oli heidän näkökulmastaan ”armaan äidinkielen edun” puolustamisesta, kuten A. W. Ingman toteaa myöhemmin asiaa muistelllessaan (1871, 220; ks. Helanen 1937, 287 ja Savolainen 2006, luku *Pohjalaisten kuraattorina kansalliseksi herättäjäksi*). Väitösten respondentit Törnuddia lukuun ottamatta jatkoivat näkyvästi toimintaansa suomen kielen asiassa: sekä E. A. Ingman että Wolmar Schildt suomensivat kreikasta myöhemminkin – Ingman runoutta ja Schildt Eukleideen geometrian oppikirjan neljä ensimmäistä lukua.⁴ A. W. Ingman puolestaan tuli tunnetuksi *Koetus-Raamatustaan* (1857–1859) ja myös kieliasioita koskevasta sanasodastaan August Ahlqvistin kanssa (ks. Laitinen 2004).

Lähtötekstien valinnasta akateemisissa yhteyksissä voidaan todeta, että vaikka näiden neljän varhaisen suomennostyön lähtötekstit lukeutuvat kreikkalaisessa kirjallisuudessa tunnetuimpien joukkoon, ei tätä seikkaa – tai ylipäätään lähtötekstien asemaa länsimaisen kirjallisuuden kaanonissa – tuoda eksplisiittisesti ilmi. Missään väitöskirjoista ei myöskään perustella, miksi juuri nämä tekstit ovat valikoituneet suomennettaviksi, ja suomennosotteet jäävät hyvin lyhyiksi suhteessa lähtötekstiin. Kyse ei ole varsinaisesti yleisön tarpeisiin vastaamisesta: mahdollisesti heräämässä olevaan suomalaisen yleisön lukuhaluun tuskin millään tavalla vastasivat lyhykäiset, akateemisin selityksin varustetut otteet maailmankirjallisuudesta. Esimerkiksi Törnudd ei Sofokleen yhteydessä viittaa kreikkalaisen kirjallisuuden korkeatasoisuuteen ja siihen, että sen tunteminen olisi olennaista kulttuuritietoutta kenelle tahansa – tässä näkyy ero kansansivistäjä Gottlundin asenteeseen. Etenkin Sofokleen kohdalla olisi ollut myös aivan perusteltua todeta, että se on alkukielellä varsin hankalaa luettavaa, jolloin käännöksen saatavilla oleminen puoltaisi paikkaansa. Toisaalta on niinkin, ettei tämän suomennoksen merkitystä kaunokirjallisena elämyksenä olekaan syytä liioitella: lopultakin kyseessä ovat kaikkiaan yli 1500-säkeisen tragedian ensimmäiset 150 säettä, eikä suomennos koskaan saanut jatkoa samalta tekijältä. Vastaanottokin oli ristiriitainen. Carl Niclas Keckman kirjoitti *Oidipuksesta* Lönnrotille (26.7.1837; Keckman 1998, 173): ”Siitä nyt ovat puheet olleet monilaiset: Minun mielestäni usiammat värsyt kyllä kulkevat, ja muutamat ovat hyvästikki syntyneet.” Tämänkin sitaatin perusteella näyttää siltä, että etupäässä keskustelua herätti

4 Eukleideen *Stoikheia* (”Alkeet”) -teoksen suomennoksia emme tässä yhteydessä käsittele; ks. perusteellisemmin Sorvali (2007) ja Tossavainen et al. (2017). *Stoikheian* kaikkiaan kolmella 1800-luvun (osa)suomennoksella voi sanoa olleen yhteiskunnallista relevanssia: ne toimivat geometrian alkeisoppikirjoina. Samalla kuitenkin näissä teoksissa näkyy varsin vähän se, että ne ovat ”antiikin kirjallisuutta”; ne edustavat ennen muuta omaa tieteenalaansa geometriaa ja sen perinteitä.

juuri runomitan soveltaminen ja sen sujuvuus, siis ”värsyjen kulkeminen”. Julkista eli sanoma- ja aikakauslehtikeskustelua suomennoksesta ei ole tallentunut, kuten ei yleensä-kään näistä akateemisista suomennostöistä. Yleisön tilauksesta ei maisterinväitöskirjoissa siis ollut kyse; neljän suomennoksen auktorivalikoima on kuitenkin odotuksenmukainen keskeisyydessään. Keskeisiä olisivat olleet tietysti myös esimerkiksi Platon ja Aristoteles, mutta näitä oli maisterinväitöskirjoissa varmaan perusteltua välttää jo siksikin, että suomentajalla olisi ollut heti edessään suomenkielisen filosofisen terminologian kehittäminen.

Esipuheiden perusteella tärkeimmäksi seikaksi nousee siis kohdekieli suomi. Entä sitten lähtökielen rooli? Käännökseen perustuvassa väitöskirjassa tulivat ilmeisesti ylipää-tään kyseeseen ainoastaan klassiset kielet; näin oli ollut laita myös aiemmin Turun Akate-miassa. Tällaisia väitöskirjoja laati (tai laaditti) kaksi professoria vuosien 1816 ja 1826 välillä: kaunopuheisuuden ja runousopin – eli käytännössä latinan – professori Johan Gabriel Linsén ja Kreikan kirjallisuuden professori Axel Gabriel Sjöström. Sjöströmin toiminta oli laajahkoa, suunnitelmallista ja johdonmukaista sikäli, että hän ehti julkaista lukuisina väitöskirjoina muun muassa ruotsinnokset *Odysseian* neljästä ensimmäisestä laulusta. Vastaavia akateemisia käännöksiä antiikin teksteistä tehtiin myös Ruotsissa (ks. alla). Turun Akatemian ruotsinnosväitöskirjoista voidaan sanoa, että niillä ei voi havaita olevan samanlaista funktiota kuin suomennosväitöskirjoilla. Ne eivät esitä olevansa erityisiä isänmaallisuuden osoituksia, vaan asiallisia ja oppineita tulkintoja kyseessä olevista teksteistä (ks. myös Öller 1920, 110–111).

2.5 E. A. Ingmanin lyriikkasuomennokset (1834)

Gottlundin *Otava II:n* jälkeen Anakreon oli jälleen huomion kohteena pari vuotta myö-hemmin, kun edellä mainittu E. A. Ingman suomensi runovalikoiman otsikolla *Lauluja Anakreonilta ynnä myös laulu Sappolta* (1834). Kyseessä oli toveripiirin, Pohjalaisen osa-kunnan jäsenten kustantama teos, kenties osoitus isänmaallisesta liittolaishengestä, johon nuorempi Ingman oli viitannut jo väitöskirjansa kehotuspuheessa. Runosuomennoksista osa oli ilmestynyt jo aiemmin sanomalehdissä, mutta niitä uudistettiin hieman kokonais-laitokseen (Rancken 1936, 225).

Ingmanin välittömät esikuvat käännöstyössä olivat varmaankin ruotsinkielisiä; laajin ruotsinnos oli uppsalalaisen professori J. Tranérin yli sata runoa käsittävä kreikkalaisen lyriikan kokoelma (1826–32), joka perustui hänen johdolla julkaistuihin 41 väitöskir-jaan (Rancken 1936, 206–207.) Ingmanin valikoima käsitti 34 runoa. Teoksen alkuosa on omistettu paitsi Anakreonin ja Sapfon elämäkertojen lyhyelle esitykselle, myös met-riikalle. Esipuheessa (”Lukialle”) suomentaja vielä esittää apologiaa – ongelmia aiheutti edelleen suomen kieli: ”Mitä nyt näien Laulujen Suomennukseen tulee, niin taitaneepi tarkka tutkia havaita siinä paljon vikoja ja puutteita. Vaan hän muistakoon myös, että kielemmeki vielä tahtoo olla kankianlainen, koska sitä vasta nykyjään on enemmän ruvettu harjoittamaan, ja että tämä työ siis on ollut suomentajalle usein vaikiata.” Ing-manin käännöksiä voidaan kuitenkin pitää sekä sanavalinnoiltaan että rytmitykseltään

monin paikoin onnistuneina, ja apologiat olivat kääntäjille varmasti tuttuja myös pohjoismaisesta antiikin teosten käännöstraditiosta (Akujärvi 2010, 50–52).

Gottlund ja E. A. Ingman päätyivät siis molemmat suomentamaan samoja kreikkalaisauktoreita: Homerosta, Anakreonia ja Sapfoa. Homeroksen keskeinen asema antiikin kirjallisuudessa on kyseenalaistamaton: on luontevaa, että jo suomentamisen varhaisimmissa vaiheissa pyrittiin tulkitsemaan suomeksi nimenomaan homeerista epiikkaa, ja osuivathan joka tapauksessa Ingmanin ja Gottlundin suomennokset *Iliaan* eri kohtiin. Kuitenkin muutakin suomentamisen arvoista olisi ollut tarjolla tilanteessa, jossa suomennoksia ei oikeastaan ollut ilmestynyt. Osin oli varmastikin kyse tietoisesta kilpailusta: mitä suurimmassa määrin oli kyse kreikkalaisten runomittojen suomalaisten versioiden kehittämisestä. Sekä epiikan että lyriikan mittoihin ehti Gottlund ensin. Ensimmäinen Anakreon-suomennos ilmestyi *Helsingfors Tidningarissa* vuonna 1830. Ingmanin käännökset saivat kuitenkin osakseen positiivisempia arvioita, ja vertailuja Ingmanin ja Gottlundin välillä tehtiin suomenkielisen käännöskirjallisuuden vähyyden vuoksi vielä pitkään 1840- ja 1850-luvun puolellakin (Rancken 1936, 246–252). Anakreonin ja Sapfon runojen uudelleenikäntäminen oli sikäläkin ymmärrettävää, että Gottlundin suomennoksia oli arvosteltu runsaasti.

Anakreonin ei voi sanoa kuuluvan aivan merkittävimpään kärkeen antiikin kirjallisuuden joukossa, toisin kuin maisterinväitöskirjoissa osaksi suomennettujen Homeroksen, Ksenofonin, Thukydidien ja Sofokleen. (Anakreonista ja anakreonttisesta runoudesta Suomessa kattavasti ks. Rancken 1932). Vuoteen 1834 mennessä oli useista Anakreonin runoista kuitenkin julkaistu jo kaksi suomennosta, kun akateemisia käännöksiä lukuun ottamatta mitään muuta antiikin kirjallisuutta ei ollut suomennettuna vielä ilmestynyt lainkaan. Anakreon tunnetaan elämäniloja käsittelevästä lyriikastaan; näin suomentamisen tausta-ajatuksena ei liene ollut esimerkiksi lukijakunnan jalostaminen, vaikka kreikkalaisia tekstejä yleensä arvostettiin parhaimpina sivistyksen kannalta. Kreikkalaista varhaista lyriikkaa on kuitenkin säilynyt vain suhteellisen vähäisiä määriä, mikä on taannut Anakreonillekin säännöllistä huomiota historian saatossa. Anakreonin etuna on lisäksi ollut, että hänen runonsa ovat yleisinhimillisesti ymmärrettäviä; säilyneiden runojen teemoina toistuvat viini, laulu ja rakkaus, ja esimerkiksi myyttistä kuvastoa ja kulttuurihistoriallisista syistä melko lailla hermeettiseksi jäävää ainesta niissä on vähemmän kuin vaikkapa selkeästi korkeakirjallisemmassa, runsaiden mytologisten alluusioiden vuoksi vaikeaselkoisessa Pindaroksen lyriikassa. Lisäksi tässä vaiheessa varmasti käytännön merkitystä on ollut silläkin, että Anakreonin runot ovat varsin lyhyitä, mikä helpotti kokonaisten runojen kääntämistä ja painattamista. Sama koski Sapfoa (jolta kokonaisia runoja ei ole säilynytkaan yhtä enempää). Ingmanin lähtötekstivalintaa päädyttiin sekä kritisoidaan että kiittämään, jopa samassa julkaisussa: kun toiselle arvioijalle valinta oli ”otollinen” (*Sanan Saattaja Wiipurista* 1835b), toinen totesi (*Sanan Saattaja Wiipurista* 1835a): ”Ohoh! Ei nuo lysti laulut / ole Suomeksi soriat – – Myöskän ei Eroksen keinot / ole Suomessa sopivat”.

Anakreonin kohdalla suomennosinnokkuuteen vaikutti epäilemättä myös se, mitä muualla Euroopassa tapahtui. Suomi ja suomenkielinen kulttuuri liittyivät nyt muualla

jo paljon aiemmin alkaneeseen Anakreon-innostuksen aaltoon, paikallisiin oloihin sopivassa mittakaavassa. Anakreon oli löydetty varsinkin Ranskassa, missä Henri Estienne julkaisi *Carmina Anacreontica* -ensiedition vuonna 1554. Tämän korpuksen ilmestymisen vaikutus kantoi useita vuosisatoja, ja tuloksena oli paitsi käännöksiä niin latinaksi kuin kansankielillekin, myös *Anacreontican* innoittamaa runoutta (Höschele 2014, 199). Ingmanin runosuomennoksista osa päätyi leviämään muissa julkaisuissa, kuten oppikirjoissa, aikakausjulkaisuissa ja runovalikoimissa (Rancken 1936, 252–253); niillä oli myös vaikutusta useisiin myöhempiin suomalaisiin runoihin (mt., 252).

2.6 Lönnrot ja keskustelu runomitoista

Ensimmäinen tunnettu Homeros-suomentaja on R. V. Frosterus (1795–1884), joka käänsi opiskeluaikanaan *Iliasta*; muutamia säikeitä hänen suomennoksistaan julkaistiin P. A. Sondenin presidioimassa väitöskirjassa *In historiam poëseos Suecanae hypomnemata* Uppsalassa 1817 (Mustakallio 2012). Elias Lönnrot kuitenkin noteerasi (1836 no 10) E. A. Ingmanin ensimmäiseksi Homerosta alkuperäiseen runomittaan suomentaneeksi. Gottlundin suomennos *Iliaan* 6. laulusta edelsi kyllä Ingmania, mutta hänen heksametriaan Lönnrot ei ikään kuin tunnustanut. Asiasta taitettiin peistä sanomalehtien sivuilla. Kiista sai alkunsa, kun Lönnrot julkaisi (1833) *Oulun Wiikko-Sanomissa Neijon laulun* (”Kultani kukkuu, kaukana kukkuu”) sekä selitysosion, jossa hän analysoi runossa esiintyviä metrisiä yksiköjä ja samalla tölväisi Gottlundin suomalaista heksametria (ks. myös Apo 2009, 5–7). Kiista siirtyi *Sanan Saattajaan Wiipurista*, jossa Gottlund kirjoitteli (1834) nimimerkillä ”Pieksämäkiläinen”. Hämmästyttävää on, että verraten vaikeaselkoinen runotekninen selostus saa lehden nelisivuisista numeroista valtaosan – kertonee toimitusmateriaalin vähäisyydestä, että tilaa annettiin näin paljon. Tämän ns. keskustelun huippenuksena voinee pitää Lönnrotin (1834) heksametrimittaista pilkkarunoa ”Pieksämäkiläisestä”, ts. Gottlundista *Oulun Wiikko-Sanomissa*. Tässä Lönnrotin viime sivalluksessa ei ole mukana mitään selitesanoja, ainoastaan runonäytteitä ja pilkkaruno; lukijan luotetaan jostain syystä pysyvän kärryillä keskustelussa, jota käytiin varsin etäällä toisistaan ilmestyvien lehtien palstoilla. Sulkunen (2004, 70–72) tulkitsee, että kyseessä oli Lönnrotin kyvyttömyys tieteelliseen keskusteluun tai pyrkimys mitätöidä mahdollisten kilpailijoiden saatutukset; Apon (2009) mukaan näin raflaavaan tulkintaan ei kuitenkaan ole aihetta. On syytä muistaa, että 1800-luvun keskusteluihin kuului myös pilkkaaminen ja satiiri (ks. esim. Laitinen 2004). Runomitta-asia oli Lönnrotille ajankohtainen; hieman aiemmin hän oli esitellyt omia Homeros-suomennoksiaan kirjeissään Keckmanille (25.1.1834; Lönnrot 1990, 67–71) sekä samana keväänä niin ikään heksametrimittaisia Theokritos-otteitaan kirjeessään Simon Wilhelm Appelgrenille (7.5.1834; Lönnrot 1990, 86). Gottlundin runomittasovellutukset Lönnrot kuitenkin halusi kitkeä juurineen siteeraten häntä varoittavana esimerkkinä vielä *Kalevalan* esipuheessakin (1835, xxiii).

Anonyymiksi jäävä kirjoittaja nostatteli saman vuoden aikana vielä lisää suomennospolemiikka *Oulun Wiikko-Sanomissa* (1834). Nyt asetettiin rinnakkain kaksi Sapfon laulun suomennosta kreikkaa ymmärtävien lukijoiden ”tutkittavaksi ja tuomittavaksi”.

Toinen suomennoksista on Gottlundin *Otavasta*, toinen E. A. Ingmanilta; vain Gottlund mainitaan nimeltä, mitä voinee pitää edellä esitellyn valossa ennemmin pahan- kuin hyvänsuopana. Suomennosten yhteyteen on liitetty myös runojen metrinen kaava, joka kreikantaitoisille varmasti avasikin asiaa. Lähtötekstin puuttuminen tästä yhteydestä kuitenkin lienee merkinnyt monissa tapauksissa sitä, että ”tutkiminen ja tuomitseminen” jäivät sen varaan, kumman suomentajan suomi lukijaa enemmän miellytti.

Lönnrotin Homeros-suomennoksia ilmestyi osana *Mehiläisen* liitteeksi laadittua laajaa kirjoitusta *Muistelmia ihmisten elosta kaikkina aikoina* (1836–1837), joka oli suomennos teoksesta *C. F. Beckers Werldshistoria* (1829–1835). *Muistelmissa* (1836–1837, 130) viitataan siihen, että Homerosta pidetään edelleen maailman suurimpana runoilijana; kyse ei ole ainoastaan runollisesta laadusta ja sen tähden tuntemisen arvoisesta tematiikasta, tyylistä ja runomitasta, vaan myös historiaan eläytymisestä ja sen ymmärtämisestä. Homerosta suomentamaan Lönnrotia motivoi sekin, että työ oli hänelle suorastaan kevyttä, kuten käy ilmi hänen Keckmanille 25.1.1834 kirjoittamastaan kirjeestä (Lönnrot 1990, 69–71). Tuskailtuaan aikansa ruotsinkielisten runojen suomentamisen kanssa Lönnrot toteaa, että kreikasta ja latinasta on helpompi suomentaa samaan mittaan heksametria kuin ruotsista, jossa kielen sanojen lyhyys pakottaa tiivistämään suomennoksen kieltä ja sisältöjäkin.

Lönnrotin sivistysprojekti oli laaja. *Muistelmiin* lomitettut Homeros-suomennokset olivat säikeissä mitaten laajimmat siihen saakka ilmestyneistä ja nyt ensi kertaa myös *Odyseiasta*. *Muistelmat* taas oli ensimmäinen tämänkaltainen teos suomeksi. Julkaiseminen aikakauslehden liitteenä oli kustannusten kannalta ilmeisesti järkevintä (ks. Lönnrot 1990, 110–111), mutta kertoi myös toiveesta saada laaja suomenkielinen lukijakunta. Uskonnollista kirjallisuutta lukuun ottamatta suomenkielistä luettavaa oli edelleenkin niukalti. Alkuperäinen Beckerin teos on yhdeksän kirjan laajuinen; Lönnrotin julkaisema jakso on miltei 400 sivua. Lönnrotin lisäksi Beckeriä käänsi ensin Pehr Ticklén ja sitten J. F. Cajan, jota Lönnrot ohjeisti 1.12.1837 seuraavasti (Lönnrot 1990, 161): ”Vähemmän tähelliset asiat Bekkeristä saisi pois heittää, hyvä jos vaikka kolmanneksi osaksi, eikä sitä muutenkaan tarvitsisi kääntää, ainoastaan mukaan kirjottaa.” Sitaatti valaisee tuonaikaisen suomennostyön periaatteita: kun kyseessä on tietokirja, mukaileminen ja lyhenteleminen on sallittua – pääasia on tiedon välittäminen ja suomen kielen käyttöalan laajentaminen. Homeros-suomennos on omanlaisensa teksti tämän ”matriisitekstin” sisällä ja sen suomennosperiaatteet olivat toiset.

Kysymystä eepin mitta suomentamisesta Lönnrot käsittelee vielä *Mehiläisessä* (1836, nro 11) menetelmänään jälleen vertailu. Hän siteeraa lyhyttä jaksoa Gottlundin (1828, 248–249) suomentamasta *Iliaan* 6. kirjasta esittäen heti perään oman suomennoksensa samasta kohdasta. Lisäksi Lönnrot antaa sanasta sanaan kreikkalaista alkuperäisversiota seuraavan havainnollisen suomennoksen. Lönnrot palasi jälleen Homeroksen pariin 1855 julkaistessaan suomennoksen *Odyseian* 6. laulusta muistuttaen edelleen suomen sopivuudesta heksametrin kääntämiseen (Lönnrot 1855, 258). Runomittakysymyksen keskeisyydestä suomentamisessa kertoo myös se, että liitteenä olevassa selitysosiossa

hän käy läpi ainoastaan mitan soveltamiseen liittyviä asioita – muut asiat eivät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran *Suomi*-kirjassa, käytännössä ammattilehdessä, kaiketi selitystä kaivanneetkaan.

3 *Lopuksi*

Antiikin tekstien suomennosten taustalla on ollut useita vaikuttavia tekijöitä. Meillä käännettiin usein sitä, mitä Ruotsissakin käännettiin: malli on osittain tullut sieltä. Tässäkin kuitenkin taustalla on yleiseurooppalainen ajatus siitä, että antiikin kirjallisuus on parhaanlaatuista ja klassista, ja sitä vasten oman maan tai kulttuurin kirjallisuutta on tarkasteltu. Sen on todettu antavan mallia ja toimivan kimmokkeena omakielisen kirjallisuuden luomiseen; klassisten teosten kääntäminen on myös kertonut kansakunnan sivistyksen tasosta ja sivistystahdosta. Suomennosten julkaiseminen oli aluksi kokeiluluontoista: kokonaisuuksia ei pyrittykään saattamaan suomeksi lukuun ottamatta kreikkalaista lyriikkaa, joka alun perinkin oli hajanaisena säilynyttä. Vaikka suuri yleisö ei olisi paljoa näistä kokeiluista aina kostunutkaan, suomenkielisen maallisen lukemiston niukkuus takasi tekijöille ja teoksille kielen ja kirjallisuuden asialla olevien huomiota vielä vuosienkin päästä. Paneutuva huomio puolestaan oli osa kirjakielen kehittämisprosessia. Tutkimuksen myötä kävi siis ilmi varhaisten käännösten suhde suomen kielen asiaan: monessa tapauksessa kysymys oli vielä akateemisesta kokeilemisestä, joskin suomenkielisen yleisön sivistäminen ja laajentaminen ovat myös keskeisiä tavoitteita.

1850-luvun puoliväliin mennessä koulujen tarpeet eivät ehtineet vielä näkyä kreikan- tai latinankielisten tekstien suomentamisessa lukuun ottamatta Eukleideen geometrian alkeita, jolla ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä kielen ja kirjallisuuden opettamisen kanssa. Resursseja ja tarpeita tällaiseen kouluja varten suomentamiseen oli varsinaisesti vasta myöhemmillä vuosikymmenillä.

Arvostuksesta huolimatta ei antiikista peräisin olevien teosten osuus kaikesta suomennoskirjallisuudesta tarkasteleminamme vuosikymmeninä ollut kovin suuri. Lukijakunnan tarpeet oli otettava huomioon ja nykykirjallisuus taisteli vielä melko pienistä kirjamerkkinoista antiikin teosten kanssa. Seuraavina vuosikymmeninä korostuukin koulun rooli suomentamistoiminnassa: kreikasta ja latinasta suomennettujen teosten määrä olisi voinut hyvinkin jäädä vähäisemmäksi ilman kehittyvän koulun arvioituja sivistystarpeita.

Kivistö ja Riikonen (2007) esittävät, että antiikin teosten suomentamisessa on havaittavissa kehityskulku, jossa aluksi pitkän ajan kuluessa tehtiin yrityksiä perusteoksiksi käsitettyjen laajamuotoisten eepisten teosten saattamiseksi suomen kielelle, kääntämällä ensin pienempiä jaksoja ja kehittämällä niissä suomen kieltä antiikin eepoksen heksametriin taipuvaksi. Tämä näkyy selvästi tämän tutkimuksen aineiston osalta Homeroksen kohdalla. Runomittateoriat ja käytännön sovellutukset saivat keskusteluissa runsaasti tilaa foorumista riippumatta. Myös muiden kirjallisuuden lajien – ja muiden kielialueiden kirjallisuuksien – kohdalla voi todeta jonkinlaisen valikoinnin ja hitaan etenemisen olevan miltei välttämättömyys tilanteessa, jossa maailmankirjallisuus tarjoutuu käännettäväksi

mutta sekä henkilöresurssit että kirjakielen senhetkinen vaihe tarjoavat vain vähäisiä mahdollisuuksia edistää asiaa.

Lähteet

Aineslähteet

- ACHRENIUS, HENRIK 1777: *Kaxi neljättä kymmendä satua, suomalaisiin runoihin kääty vuonna 1775*. Georg Wilhelm Londicer, Vaasa.
- 2003: *Runot vuosilta 1754–1797*. MATTI PIISPA (toim.). WSOY, Helsinki.
- BECKER, C. F. 1829–1835: *C. F. Beckers Werldshistoria. Fortsatt af Woltmann och Menzel. Öfwersättning efter den af J. W. Loebell omarbetade sjette original-upplagan*. R. M. Lindh, Örebro.
- ”-ck” 1846: Nuorukainen ja kaiku. Sanoman eli Juorun asunto. *Morgonbladet* 12.3.1846 no 20.
- CORNELIUS NEPOS 1856: *Kornelius Nepos: Jalojen sankarien elämäkertoja*. Suom. K. M. Forsberg. SKS, Helsinki.
- FORSMAN, KAARLO 1876: Kreikkalaisia satuja kirjeissä Suleimalle kertoi J. W. C. [arvio]. *Kirjallinen Kuukauslehti* 1.4.1876 no 4, 102–103.
- GANANDER, CHRISTFRID 1784: *Uudempiä Uloswalituuta Satuja*. Georg Wilhelm Londicer, Vaasa.
- GOTTLUND, CARL AXEL 1828: *Otava eli suomalaisia huvituksia osa I*. [Tekijä], Tukholma. [2. painatus 1831.]
- 1830: Peäskyselle. *Helsingfors Tidningar* 14.4.1830 no 29. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/385393?page=1>
- 1832: Otava eli suomalaisia huvituksia osa II. [Tekijä], Tukholma.
- 1834: Neijon laulajalle Oulun Wiikko Sanomissa. *Sanan Saattaja Wiipurista* 8.-15.2.1834 no 6–7.
- 1929: *Otava eli suomalaisia huvituksia osa III*. SKS, Helsinki.
- INGMAN, ANDERS WILHELM 1841: *Thucydides de bello Peloponnesiaco historiae prima VIII capita, Fennice reddita*. Frenckell & Son, Helsinki.
- 1871: Muistelmia suomalaisuuden suhteista ja seikoista. *Kirjallinen Kuukauslehti* 1.9.1871 no 9, 218–227.
- INGMAN, ERIK ALEXANDER 1832: *Iliadis Homericae prima rhapsodia, Fennice reddita*. Frenckell & Son, Helsinki.
- 1834: *Lauluja Anakreonilta ynnä myös laulu Sappolta*. J. C. Frenckell, Helsinki.
- KECKMAN, CARL NICLAS 1998: *Vaka veli veikkoseni: C. N. Keckmanin kirjeitä 1812–1838*. IRMELI PÄÄKKÖNEN (toim.). SKS, Helsinki.
- KROHN, JULIUS 1873: Muutamia Esopin eläinsatuja suomeksi Ison Vihan ajoilta. *Kirjallinen Kuukauslehti* 1.4.1873 no 4, 83–86.
- LÖNNROT, ELIAS 1833: Neijon laulu. *Oulun Wiikko-Sanomia* 5.10.1833 no 40.
- 1834: Kokehia kolmen miehen, uutten lauluin laatioitten. *Oulun Wiikko-Sanomia* 19.4. 1834 no 16.
- 1835: *Vanha Kalevala taikka Vanhoja Karjalan Runoja Suomen kansan muinosista ajoista*. J. C. Frenckell, Helsinki.
- 1836: Suomalaisesta kuusimittarunosta (heksametrosta). Herralle maanmiehelle [jatko edelliselle]. *Mehiläinen* 1836 no 10–11.
- 1836–1837: Muistelmia ihmisten elosta kaikkina aikoina. *Mehiläinen* 1836–1837. Liite. Suom. ELIAS LÖNNROT (s. 1–195) ja PEHR TICKLÉN (s. 196–).
- 1855: Odysseen vastaanotto Faiakilaisten saarella. *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen* 1855 no 1, 255–280.
- 1990: *Valitut teokset. I, Kirjeet*. RAIJA MAJAMAA (toim.). SKS, Helsinki.
- Oulun Wiikko-Sanomia* 1829: Yritykset ovat moninaiset. 3.1.1829 no 1.
- 1834: Rakastetulle tytölle. Yhöllän rakastetullen tytöllän. 5.4.1834 no 14.

- PORTHAN, HENRIK GABRIEL 1768: *De poësi Fennica, particula secunda*. J. C. Frenckell, Turku.
- Sanan Saattaja Wiipurista 1835a: Sanoja, Anakreonin ja Sapfon Grekan kielestä Suomeksi käännettyin lauluin luettua, hyräily. 24.1.1835 no 4.
- 1835b: Kirjallisia sanomia. 19.9.1835 no 38.
- SCHILDT, WOLMAR STYRBJÖRN 1832: *Duo prima capita Anabaseōs Kyrōu Xenophontēae, Fennice translata*. Frenckell & Son, Helsinki.
- SNELLMAN, JOHAN VILHELM 1844: Suomi och fosterländska litteraturen. *Saima* 4.1. no 1 ja 11.1.1844 no 2.
- 1848: Finnes en Finsk prosa? *Litteraturblad* joulukuu 1848 no 13.
- SONDÉN, P. A. 1817: *In historiam poëseos Suecanae hypomnemata*. Zeipel & Palmblad, Uppsala.
- THOMAS GEORGII 1616: *Yxi historia Hierusalemī surkiasta häwijtöxest lyhyest käsitetty*. Roodzin kieleste soomen kielexi kääty. Christopher Reusner, Tukholma.
- Turun Wiikko-Sanommat* 1823: Oppineimpain tutkittaa. 22.2.1823 no 8. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/414945?page=2>
- TÖRNUDD, ANDERS 1837: *Sophoclis Oidipi regis versus 1-150 Fennice reddidit auctor Andreas Törnudd*. Frenckell & Son, Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus

- AKUJÄRVI, JOHANNA 2010: ... Til Rusin-Strutar och Tortebotnar: Översättningsars nytta enligt förord till svenska översättningar av antik litteratur under 1700-talets första hälft. *Sjuttonhundratall 7*, 50-73. <https://doi.org/10.7557/4.2467>
- 2014: Suethice: Dissertationer, disputationer och dissertationsöversättningar under 1800-talet. *Aigis. Elektronisk tidskrift for klassiske studier i Norden*, 1-43, 1-16. <https://www.igl.ku.dk/aigis/2014,1/Vol.14,1.html>.
- APO, SATU 2009: Uusin Lönnrot-myytti ja kansanrunouden editiohistoria. *Elore* 16. <https://doi.org/10.30666/elore.78808>
- FORNARO, SOTERA (SASSARI) 2006: Philogelos. H. CANKIK, H. SCHNEIDER ja C. F. SALAZAR (toim.): *Brill's New Pauly*. http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e920910
- HAAPANEN, TOIVO 1926: *Suomalaiset runomittateoriat 1800-luvulla*. SKS, Helsinki.
- HAKAPÄÄ, JYRKI 2004: Kirjojen välittäminen lukijoille 1800-luvun alun Suomessa. KATJA HUUMO, LEA LAITINEN ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*, 18-40. SKS, Helsinki.
- HANHO, J. T. 1955: *Suomen oppikoululaitoksen historia. 2, 1809-1872*. WSOY, Porvoo.
- HEIKINHEIMO, ILMARI 1930: *Piirteitä Gottlundin Otavan syntyhistoriasta*. SKS, Helsinki.
- HELANEN, VILHO 1937: *Suuri murros: Pohjalainen osakunta 1828-1837*. WSOY, Porvoo.
- HIRVONEN, MAIJA 2006: Schildt, Wolmar. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 4. SKS, Helsinki, 1997- <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kg-002847> [viitattu 27.6.2019].
- HÄKKINEN, KAISA 2007a: Suomalainen kirjallisuus Ruotsin vallan aikana. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia I*, 24-33. SKS, Helsinki.
- 2007b: Kielen kehitys ja suomennoskirjallisuus. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia I*, 162-175. SKS, Helsinki.
- HÖSCHELE, REGINA 2014: „Er fing an zu singen, und sang lauter Mägdchen“. Johann Wolfgang Ludwig Gleim, The German Anacreon. M. BAUMBACH ja N. DÜMLER (toim.): *Imitate Anacreon!: Mimesis, Poiesis and the Poetic Inspiration in the Carmina Anacreontea*, 199-226. De Gruyter, Berlin-Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110334142.199>.
- IMPIVAARA, HEIKKI 1914: „Turun Viikko-Sanomain” aiheuttama kiista suomen oikeinkirjoituksesta ja A. I. Arwidssonin osallisuus siihen. *Virittäjä* 18, 5-48.
- IVASKA, LAURA – OUTI PALOPOSKI 2018: Attitudes towards indirect translation in Finland and translators' strategies: compilative and collaborative translation. *Translation Studies* 11 (1), 33-46. <https://doi.org/10.1080/14781700.2017.1399819>

- KAJANTO, IIRO 2000: *Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa keskiajalta vuoteen 1828*. SKS, Helsinki.
- KIUASMAA, KYÖSTI 1982: *Oppikoulu 1880–1980: oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Pohjoinen, Oulu.
- KIVISTÖ, SARI – RIIKONEN, H. K. 2007: Antiikin kirjallisuus ja suomennokset uuslatinasta ja humanistikreikasta. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia II*, 29–53. SKS, Helsinki.
- KOVALA, URPO 1992: *Väliin lankeaa varjo: angloamerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890–1939*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- 1996: *Maailmankirjallisuuden ja kansalliskirjallisuuden välissä? Suomennoskirjallisuuden asemasta 1800-luvulla*. JUHANI NIEMI (toim.): *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehittämisestä*, 41–59. Yliopistopaino, Helsinki.
- LAITINEN, LEA 2004: Kieltoasana ja kieletär. Yhden kielikiistan kulku ja ideologiat. KATJA HUUMO, LEA LAITINEN ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*, 177–222. SKS, Helsinki.
- LAUERMA, PETRI 2004: *Aluemurre vai murteiden yhdistelmä? KATJA HUUMO, LEA LAITINEN ja OUTI PALOPOSKI (toim.): Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*, 136–176. SKS, Helsinki.
- MALINIEMI, AARNO – NIVANKA, EINO 1932: *Klassillisen kirjallisuuden suomennoksia ja ruotsinnoksia: bibliografisia muistiinpanoja kotimaisesta kirjallisuudesta vuosilta 1771–1930*. Helsinki.
- MUSTAKALLIO, HANNU 2012: *Frosterus, Robert Valentin. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4. SKS, Helsinki, 1997–. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003209> [viitattu 8.3.2021].
- MÄKINEN, ILKKA 1996: *Lukuhulun historia ja kirjastot Suomessa*. JUHANI NIEMI (toim.): *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehittämisestä*, 24–40. Yliopistopaino, Helsinki.
- 1997: *”Nödvändighet af Lainakirjasto”: Modernin lukuhulun tulo Suomeen ja lukemisen institutiot*. SKS, Helsinki.
- NIEMI, JUHANI 1996: *Teoksen teesit ja teemat*. JUHANI NIEMI (toim.): *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehittämisestä*, 7–12. Yliopistopaino, Helsinki.
- NORDLUND, TARU 2004: *Arat taimet ja ankarat puutarhurit. 1800-luvun lopun kielikeskustelun metaforat ja kieli-ideologiat*. KATJA HUUMO, LEA LAITINEN ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*, 286–382. SKS, Helsinki.
- 2018: *Kääntäjien kirjeenvaihto, suomentamisen normit ja kieli-ideologiat 1800-luvun lopun Suomessa*. *Virittäjä* 122 (4), 561–585.
- NUORTEVA, JUSSI 1983: *Ennen vuotta 1850 painetun kirjallisuuden valtakunnallinen kartoitustyö*. *Opusculum* 3 (1), 207–223.
- PALOPOSKI, OUTI 2004: *Suomennoskirjallisuus 1800-luvun alkupuolella*. KATJA HUUMO, LEA LAITINEN ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*, 41–72. SKS, Helsinki.
- 2007: *Suomentaminen ja suomennokset 1800-luvulla*. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia I*, 102–126. SKS, Helsinki.
- 2016: *Translating and translators before the professional project*. *Journal of Specialist Translation* (25), 15–32.
- PULKKINEN, RISTO 1999: *Vastavirtaan. C. A. Gottlund 1800-luvun suomalaisena toisinajattelijana: Psykobiografinen tutkimus*. Helsingin yliopisto, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/21606/vastavir.pdf?sequence=2>.
- PYM, ANTHONY 1998: *Method in Translation History*. St. Jerome, Manchester.
- RANCKEN, GUNNAR 1932: *Anakreon ja anakreonttinen runous Suomessa: 1, Aika 1770–1830*. SKS, Helsinki.
- 1936: *Anakreon ja anakreonttinen runous Suomessa: 2, Aika 1830–1840. Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 4*. SKS, Helsinki.
- RUOPPILA, VEIKKO 1963: *Inkeriläisiä aineksia J.H. Hoppiuksen runoissa*. *Virittäjä* 63 (2), 164–168.

- <https://doi.org/10.1111/j.1949-8594.1963.tb16951.x>
- SAVOLAINEN, RAIMO 2006: *Sivistyksen voimalla: J. V. Snellmanin elämä*. Edita, Helsinki. <http://snellman.kootutteokset.fi/fi/kirjallisuutta>.
- SEPPÄNEN, MINNA – TUNTURI, JANNE 2019. Kieliopillinen estetiikka ja kansallinen identiteetti: suomalaisten oppikoulujen latina ja kreikka 1800-luvun julkisessa keskustelussa. *Ennen ja Nyt: Historian Tietosanomat*. Agricola – Suomen humanistiverkko, Historiallinen Yhdistys ry, Suomen Historiallinen Seura ry ja Turun Historiallinen Yhdistys ry, Turku. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108961/63953>
- SEVÄNEN, ERKKI 2007: Suomennoskirjallisuuden määrällisestä kehityksestä. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia II*, 12–22. SKS, Helsinki.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SORVALI, IRMA – HÄKKINEN, KAISA 2007: Kieli muuttuu, entä käännöskieli? H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia II*, 376–386. SKS, Helsinki.
- SORVALI, TUOMAS 2007: Eukleideen alkeet. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia I*, 321–324. SKS, Helsinki.
- SULKUNEN, IRMA 2004: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 1831–1892*. SKS, Helsinki.
- 2007: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ulkomaisen kirjallisuuden käännettäjänä 1800-luvulla. H. K. RIIKONEN, URPO KOVALA, PEKKA KUJAMÄKI ja OUTI PALOPOSKI (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia II*, 127–129. SKS, Helsinki.
- TOMMILA, PÄIVIÖ 1988: Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809–1859. PÄIVIÖ TOMMILA (päätoim.): *Suomen sanomalehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. 79–265. Kustannuskiila, Kuopio.
- TOSSAVAINEN, TIMO – JOUTSENLAHTI, JORMA – LEHTINEN, MATTI – MERIKOSKI, JORMA 2017: Merkittäviä suomalaisia matematiikan oppikirjoja ja -kirjailijoita. PIRJO HIIDENMAA, MARKKU LÖYTÖNEN ja HELENA RUUSKA (toim.): *Oppikirja Suomea rakentamassa*, 217–246. Suomen tietokirjailijat ry, Helsinki.
- VILJAMAA, TOIVO 2010: Homeros ja homeerinen kulttuuri. TIINA HIEKKALINNA ja MINNA SEPPÄNEN (toim.): *Philologia classica. Lähteitä, lähestymistapoja ja metodeja*, 25–43. Klassilliset kielet ja antiikin kulttuuri, Turun yliopisto, Turku.
- VIRRANKOSKI, PENTTI 2000: Achrenius, Henrik. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4. SKS, Helsinki, 1997–. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003703> [viitattu 15.5.2020].
- ÖLLER, RAGNAR 1920: *Ett kvarts sekel av vårt litterära liv 1828–1853. I: Poesin*. Söderström, Helsinki.

MINNA SEPPÄNEN ja OUTI PALOPOSKI: Contextualising early Finnish translations of classical texts

The first half of the 19th century saw the rise of Finnish translations of Greek and Latin literature. This era also marked the beginnings of translating literary texts into Finnish in general. At first, the nature of this activity was temporary in two ways: there were several kinds of contexts for publication (newspapers, collective volumes, theses) and, at this stage, only excerpts were translated, not entire Greek and Latin works. However tentative the approach, these translations were first-hand translations of the source text, reflecting the status of classical education: there was a pool of those competent in Latin and Greek, while literature written in contemporary languages, such as English and French, was translated into Finnish indirectly, mostly by using Swedish, sometimes German, translations. Sweden was a natural place for translators to look for models for translating and also for choosing source material.

The central goals for translating were to develop the Finnish language, particularly in terms of the special needs of classical literature, such as the original metres and also, quite simply, to produce something for the Finnish-speaking audience to read. Questions of language were also addressed in doing these translations: many of them can be viewed as comments in the ongoing discussion concerning the Finnish literary language, which was being standardised and developed at the time. At this early stage, those translating from the classical languages to Finnish were also typically actively involved in promoting the Finnish language movement in general, including K. A. Gottlund, W. S. Schildt, A. W. Ingman and Elias Lönnrot. The prestigious position of classical literature was a part of European heritage, which meant a natural and well-founded urge for translating them into national languages. In addition, it helped lay authority upon the use of Finnish: translations were seen as a sign of a civilised culture. The actual amount of translated classical literature was not very high: during the first decades of the 19th century covered in this article, the Finnish-speaking readership was still small, and the printing and distribution of literature was somewhat unorganised. Reception of these translations is also a point of interest, as discussions in newspapers were, from time to time, heated. All of this reflects the opinions and values of the participants: what kind of language and what kinds of themes are suitable for Finns?

Minna Seppänen
mielse@utu.fi
Klassilliset kielet ja antiikin kulttuuri
Turun yliopisto

Outi Paloposki
outi.paloposki@utu.fi
Englannin kieli
Turun yliopisto